

Tarımla İlgili İnanışlar ve Günümüze Yansımaları (Arpa, Buğday, Bulgur)* (Beliefs Related to Agriculture and Their Reflections to The Present; Barley, Wheat, Bulgur)

Sümeyya YILDIZ¹

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

07/04/2023

Kabul edildi/Accepted:

28/06/2023

Article Type:

Derleme

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.1279280

Tarımsal faaliyetler, geçmişten günümüze insanlar adına birçok unsuru içerisinde barındırdığı için önemli bir yere sahiptir. Bu faaliyetler arasında halk inanışları ve halk kültürüne dair izler bulunabilmektedir. Ekme-biçme zamanlarında gelenek haline gelen ritüellere gerçeklik ve kutsallık atfedilerek bunların halkın içinde yaşaması sağlanmıştır. Gerek ekim zamanlarında gerekse hasat zamanlarında ortaya çeşitli mahalli sözler, deyimler, atasözleri, halk hekimliği, halk inanışları ve uygulamaları ile ilgili insanların gündelik hayata yansıyan geleneksel uygulamalar ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun hemen hemen her yerinde değişerek yaşayan bu uygulama ve ritüelleri hayatımızın pek çok safhasında görmekteyiz. Yeryüzü Türklerde kutsal kabul edilmiş ve tarımla olan ilişkisi de bu kutsallığa dâhil edilerek yeniden doğuşu simgeleyen toprak ve ona ekilen tohumlara özel anlamlar yüklenmiştir. Toprak hem bizi beslediği hem de bize bir yurt sunduğu için ana motifyle karşımıza çıkmaktadır. Toprağa ana sıfatı yüklenmiş, ona ekilen tohumlar da bebek gibi görülmüştür. Toprağa besleyen, büyüten ve doğuran özelliği yüklenerek daha farklı boyutlarda hayatımıza sirayet ettiği görülmektedir. Bundan dolayıdır ki ekim zamanı insanlar toprağa karşı istenilen özeni ve saygıyı gösterip ondan bir anne şefkatiyle ekinleri büyütmesini beklemişlerdir. Dinsel-büyüsel anlamda bu boyutlar hayatımızın her evresinde kendine yer bulmakta ve hayatımıza yön vermemizi sağlamaktadır Çalışmamızın kapsamı olarak Sivas ili Yıldızeli ilçesine bağlı Direkli Sarıkaya Köyü seçilmiştir. Çalışmamızın amacı Direkli Sarıkaya köyünde geçmişten günümüze aktarılan tarımsal faaliyetleri inanç ve pratikler noktasında ele almaktır. Günümüze kadar ulaşabilen bu pratiklerin kökeninin nereye dayandığına bir cevap vermek ve daha önceki kullanımı ile elimize ulaşan kullanımları arasındaki bağı ve farklı noktaları göstermektir. Sonuç olarak da tarımla ilgili eski Şamanist unsurların bu yörede canlılığını koruduğu ve hatta devam ettiği, bazı noktalarda değişim ve dönüşüm yaşayarak devamlılığını sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: halk bilimi; halk inançları; mitoloji; tarım; günümüze yansımaları

© 2023 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Yıldız, S. (2023). Tarımla ilgili inanışlar ve günümüze yansımaları (arpa, buğday, bulgur). *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 97-122. doi: 10.48174/buaad.1279280

Summary

Agricultural activities have an important place since they contain many elements on behalf of people from past to present. Among these activities, there can be traces of folk beliefs and folk culture. Reality and sanctity were attributed to the rituals, which became a tradition during the sowing-reaping times, and it was ensured that they lived among the people. Various local sayings, idioms, proverbs, folk medicine, folk beliefs and practices, which are reflected in the daily life of people, have emerged both in sowing and harvest times. We see these practices and rituals, which live in almost every part of Anatolia, in many stages of our lives.

The earth was considered sacred by the Turks and its relationship with agriculture was included in this sanctity, and special meanings were attributed to the soil symbolizing rebirth and the seeds planted in it. Soil appears with its main motif because it both nourishes us and offers us a homeland. The title of mother was attributed to the soil, and the seeds planted in it were seen as babies. It is seen that it spreads to our lives in different dimensions by loading the soil with

* Bu çalışma "Direkli Sarıkaya Köyü Monografisi (Sivas İli Yıldızeli İlçesi)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, summeyay96@gmail.com, ORCID: 0000 0003 4510 4471

its nourishing, growing and giving birth feature. That's why at the time of planting, people showed the desired care and respect towards the soil and expected it to grow their crops with a mother's affection.

Agriculture is a phenomenon based on ancient and ancient cultures. Nutrition is the most important element for people to survive. It has found a place for itself in all areas of our lives and has been given different meanings. These meanings not only remained within the scientific framework, but also responded to the needs of the society at the level of belief. It is obvious that there were beliefs about agriculture in the past, and some of these were transferred to the present day by differentiating.

When we come to Anatolia, it is possible to find traces of these customs. In general, there is the understanding of "abundance-abundance" at the beginning of the facts related to agriculture. When we look at agricultural areas, it is observed that most of the practices are based on this understanding. On the basis of these beliefs, it is possible to see the traces of Shamanism and ancient cults together.

As the scope of our study, Direkli Sarıkaya Village of Yıldızeli district of Sivas province was chosen. The aim of our study is to deal with the agricultural activities transferred from the past to the present in the village of Direkli Sarıkaya in terms of beliefs and practices. It is to give an answer to the origin of these practices that have survived to the present day, and to show the connection and different points between their previous use and the uses we have reached.

Due to the granular structure of barley and wheat grown in Direkli Sarıkaya Village, planting more than one grain by planting a single seed brings with it the concepts of abundance and fertility. The fact that the village has fertile lands in terms of these products has allowed the formation of different beliefs and practices since ancient times. These beliefs and practices have found a place for themselves in different areas from the first to the last stage of agricultural activities and have prepared the ground for the formation of rich cultural elements.

These cultural elements appear in important transition periods of our lives. At the end of birth, marriage and death, people put forward and practiced various traditions and beliefs. In Direkli Sarıkaya Village, agriculture found its place in the religious and magical sense in different areas of the transition periods on the axis of "barley, wheat and bulgur". This meaning has become a part of our lives over time and has ensured its continuity in every aspect until today.

Beliefs about agriculture also appear on the issue of evil eye. Although the evil eye finds its place in every field, it also shows its effect in agricultural areas. Based on the phrase "evil eye is equal to nafs", the evil eye has arisen because it attracts people's attention when the products sown are good, beautiful, full and lush. In order to minimize the effect of the evil eye in agricultural activities, the people of the village produced various practices. At the heart of these practices is the influence of the old Turkish culture. The village people have adopted the belief that no harm or harm will come to their crops by attributing a protective quality to these practices and beliefs they have created.

We also see barley, wheat and bulgur as a means of healing. People have preferred the old traditional natural ways for a long and healthy life. In addition to natural treatment methods, religious-magical treatments were also used, and the two elements were used together. Legumes have been used as an important healing tool in these treatments, since they are attributed to a sacredness dating back to the earliest times. In Direkli Sarıkaya Village, it is seen that agricultural products are used intensively in this direction.

In addition to all these, agriculture has also been reflected in our literature, and narratives, aphorisms, poems and folk songs have been created about it. These literary products, as always, have found an environment to be performed in certain ceremonies and have been transferred to the present day. It is seen that by shaping these cultural products around the example of Direkli Sarıkaya Village, it has assumed the role of a transmitter in terms of beliefs and practices of agricultural activities that have been created from the past to the present. As a result, it has been seen that the old Shamanist elements related to agriculture preserved their vitality in this region and even continued, and maintained their continuity by experiencing change and transformation at some points.

Keywords: folklore; folk beliefs; mythology; agriculture; reflections on today

Giriş

Tarım, insanlığın var oluşundan beri hayatımızın her yerinde bulunan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizim giyim-kuşam ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarımızın yanında beslenme, hayatta kalmamızı sağlayan en önemli unsurdur. Türk Dil Kurumu sözlüğünde Tarım; "Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması, ziraat, kültür" olarak tanımlanmaktadır (URL-1). Tarımsal

faaliyetler geçmişten günümüze kadar olan süreçte değişim ve dönüşümler geçirerek en temel geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toprak, Türk kültüründe genellikle “ana” kavramıyla ilişkili kullanılmıştır. Çünkü bitkilerin köklerinin toprakta bulunması, toprak sayesinde büyümesi göz önüne alınca toprağa dışillik özelliklerinin aktarılması kaçınılmazdır. Köklerin topraktan beslenmesiyle bebeğin ana rahminde göbek bağıyla beslenmesi arasında bir bağ kurulmuştur. Toprak, bir ana gibi bünyesinde barınan canlılara beslenmesi, büyümesi ve üremesi için gerekli olanakları sağlamıştır. Üreme ve bolluk düşüncesi etrafında toprak her zaman insanlığın büyük anası, hayat veren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Beydili, 2004: 591).

Bozkır toplumlarında dini inanç; “Tabiat Kültlerine İnanma, Atalar Kültü ve Gök-Tanrı” inancı olarak üç noktada toplanmıştır. Eski Türkler tabiatla ilgili durumlarda gizli güçlerin varlığına inanmış, bundan dolayı da çevrelerinde bulunan tabiatla ilgili olgulara hayret, korku ve saygı gibi farklı anlamlar yüklemişler, bunlar da o toplumlarda kutsiyet kazanmıştır. İçinde bulunulan duruma göre değer yargıları oluşmuş bu değer yargıları etrafında da çeşitli inanç ve ritüeller ortaya çıkmıştır. Bu sebepten ötürü de çiftçilikle uğraşan topluluklarda toprağını ekmeye başlayan insanoğlu, toprağın bereketi için bir bereket tanrısına; hasadının gelişmesi için de bir yağmur tanrısına ihtiyaç duymaya başlamıştır (Kafesoğlu, 1980: 42-43).

Eski Türklerde tarımla ilgili olguların varlığı muhakkaktır. Seyahatnamelere bakıldığında zaman kültür kaynaklarımıza dair bilgiler vermesi sebebiyle geçmişimize ışık tutmaktadır. Türkleri konu edinen en önemli seyahatnamelerden biri olan İbn Fazlan’da örneklerine rastlamaktayız:

Oğuzları anlatırken “dostuna bir miktar karabiber, darı, kuru üzüm ve ceviz hediye götürmeden onların ülkesine geçemez” bilgisi verilmektedir (İbn Fazlan, 2011: 36-37). Ebû Dülef seyahatnamesinde Peçenekleri anlatırken sadece darı yediklerini, Çiğil kabilesini anlatırken de arpa, fasulye ve koyun eti yedikleri bilgisini verir (Ebu Dülef, 2011: 88). Görüldüğü üzere Peçenekler ve Çiğil kabilesi anlatılırken onların beslenmesine dair bilgiler verilmiş Oğuzları anlatırken de bu ürünlerin hediye amacıyla dostlarına götürdüklerine değinilmiştir.

1. TARIMLA İLGİLİ İNANIŞLAR

Tarım ayinlerine ve tekniklerine insan doğrudan müdahale eder, insanlar bitkilerin yaşamına dua ederek dâhil olurlar, bitkiler insana yabancı maddeler değildir. Tarım sadece ekme biçme işleminin yapıldığı normal bir faaliyet değildir, tarımla ilgili süreçlerin hepsi birer ritüeldir. Geçmişte nasıl kendine bir etki alanı bulduysa şu anda bu faaliyet alanları devam etmektedir çünkü çiftçi kutsal bir mekândadır bu mekândaki hareketleri ve çalışması onu sonucuna hazırlar (Eliade, 2003: 324).

Eliade'ye göre tarım aynı zamanda bir ayındır çünkü Yeryüzü Ana'nın üzerinde icra edilir, bitkilerin serbest bırakıldığı bir etkinliktir. Çiftçi sadece belirli bir mekânda ekme biçme işiyle uğraşan biri değil aynı zamanda bu işlemi yaparken mevsimlerin ve zamanın da kendisini yönlendirdiği biridir. Bu işlemi sadece ekme-biçme adı altında toplamak basitleştirmekten öteye geçmemektedir. Çünkü çiftçi bu unsurlar içerisinde bulunurken kendisinden ve ortamından birçok ögeyi bu işleme dahil ederek sıradanlıktan öteye geçip farklı bir ritüel karşımıza koymaktadır. En özelde “eski yılın” kovulması “yeni yılın” gelişi, “hastalıkların kovulması” ve “güçlerin yenilenmesiyle” ilgili pek çok tören her zaman tarım ayinleriyle ilgili bir durum olmuştur (Eliade, 2003: 324-325).

Nevruz Bayramı

Eliade'nin yukarıda görüşüne uygun düşen örnek Türk kültüründeki “Nevruz Bayramı” verilebilir. Bahar bayramlarının başında gelen nevruz kelimesinin anlamı yeni gündür. İlk yaz mevsiminde gündüz ile gecenin eşit olduğu zamanlarda 22 martta, yani eski mart dokuzunda kutlanan bir bayramdır (Boratav, 1984: 218). Bu tören genellikle tabiatın uyanışını, yeni yılın gelişini, doğanın canlanmasını simgeler. Baharın gelişiyle toprağın canlanması, yeniden var olma, doğma, dirilme şeklinde tasvir edilmiştir. Baharın gelişiyle birlikte aslında yeni yıl için değişim ve dönüşüm başlamış olur. Bolluk, bereket, huzur, sağlık gibi pek çok ümidi barındırır içinde. Yeni yılın uyanışını kutlamayla yaparak yılın her döneminde güzellikler beklenir bir nevi. Tüm bu iyi dilekleri içerisinde barındırmasından dolayı da ortak bir kültür ögesi olarak karşımıza çıkar.

Bütün Türk dünyasında Nevruz Bayramı büyük bir coşku ile kutlanmıştır, bu kutlamalar esnasında çeşitlilik gösteren pek çok kültür ögesine de rastlanılmıştır. Bunların başında kutlamalara ahenk ve ritim katan sözlü edebiyat ürünleri gelmektedir. Çeşitli anlatmalar, şiiirler söylenmiştir. Bu şiiirler genellikle doğayla ilgilidir ve yeni yılın güzel geçmesi ile buğdayların iyi yetişmesi istenir. Buna örnek olarak da doğayı kutsal kabul eden Başkurtlardan bir şiiir verilebilir:

Başkurtçası:

Navruz yılga baş bulır

Boyzay aşka baş bulır,

Boyzay uñha aş bulır,

Uñmaha taş aş bulır.

Yıldın başı uñ bulhın,

Rızığı mul bulhın,

Türkiye Türkçesi

Nevruz yıla baş olur

Buğday aş baş olur

Buğday yetişirse aş olur

Yetişmezse taş aş olur

Yılın başı iyi olsun,

Rızıkları bol olsun

İgendere şaşıp uñhın,

Buğdayları iyi yetişsin,

Kazandar taşıp torhon

Kazanlar taşıp dursun

Bir könderzen hilen

Ver sakın günleri

İlder bulhın imen.

İller olsun aman (aktaran Salihov, 2019: 195;

Süleymanov, 2000).

Sabantoy Bayramı

Nevruz Bayramı'ndan sonra çiftçilikle ilgili bahsedilmesi gereken diğer bir bayram da "Sabantoy Bayramı"dır. Bu bayram özellikle Tatar Türkleri tarafından kutlanmakla birlikte Rusya'da ve çeşitli Türk Cumhuriyetlerinde de kutlanmaktadır. Kar yerden kalktığı günlerden itibaren Tatarlarda hasat öncesi kutlanan bir bayramdır. Sabantoy Bayramı sayesinde eski yeni kuşaklar bir araya gelerek geçmişlerine, kültürlerine ve kimliklerine sahip çıkmaktadırlar. Bu bayramlarda milli oyunlar oynanır, milli yemekler pişirilir ve o yılki hasadın iyi olması dilenir. Bu bayramın yapılacağı gün, karların erimesi, yılın nasıl geldiği ve toprağın ekin işlerine hazır olma durumlarına bağlıdır. İlbaharda kar kalkıp toprak görüldüğü zaman köyün ihtiyarlarının belirlediği gün, çocuklar belirlenip ev ev dolaştırılıp bulgur, süt, yağ ve yumurta toplarlar (Zaripova Çetin, 870-871).

Bunları toplarken de çeşitli maniler söylerlermiş:

Qarğa äytä qar-qar

Karga der ki kar-kar

Tuyım citte, barr, barr,

Düğünüm var, var, var,

Yarma, kükäy alıp bar,

Bulguru, yumurtayı götür,

Sıy, mayıñnı salıp bar,

Sığ, yağını koy götür,

Äpäy, iteñ tağıp bar,

Ekmek, etini de götür,

Barr, barr, barr.

Var, var, var (Zaripova Çetin, 872).

Eski Türk kültürlerine bakıldığı zaman her davranışın temelinde bir inanmışlık ihtiyacının varlığı görülmektedir. Bu ihtiyaç hayatımızın her alanında karşımıza çıkmakla birlikte ele alınan konumuz bakımından da bunu söylemek mümkündür. Tarımsal faaliyetler ekseninde bir Tanrıya inanmak, en iyisini en güzelini istemek ve bereketli olmasını ondan dilemek şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Eski Anadolu tanrıçası "Demeter" hasat, bereket tanrıçasıdır. İnsanlara toprağı sürmesini, ekme-biçme anlayışını o öğretmiştir. Bolluğun bereketin temsilcisidir, elinde buğday başakları vardır (Beğenç, 1974: 44). Türk tanrıları iyilik yapmayı seven, mert ve doğruluktan, iyilikten yana bereket

ve bolluk dağıtmayı seven tanrılardır. Yakutlarda Andarkan bitkileri koruyan tanrıçadır. Ataylarda ise Ağaç Han, toprağı ve ağaçları temsil eder, korur (Uraz, 1994: 41-51-74).

Diğer Türk kültürlerine bakıldığı zaman bereketle ilgili çeşitli inanmalar gelişmiştir. Hasadın bol olduğu zaman Kırgızlar, bereketi anlatmak için “Umay Ana’nın emçeğinden süt ağar/Umay Ana’nın memesinden süt akar” derlermiş. Umay Ana Kırgızlarda bereketin, bolluğun, rızkın iyisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalafat, Antreyev’in Umay Ana ile bereket bağlantısını kurduğunu kitabında belirtir (Kalafat, 2015:237-238).

“Kırım Tatarları arasında var olan bir uygulama “kalagay tıgırtması”dır. Tepreş şenliğinde mayasız hamurdan elde edilen ekmeğe toprak üstünde yuvarlanır. Bu uygulamada “kalakay” adı verilen ekmeğe düz gelirse o sene bereketin bol olacağına, ters gelirse az olacağına inanılır” (Yolcu, 2018: 93).

Tarımla ilgili inanç ve adetler günümüz itibariyle başkalaşarak da olsa devam etmektedir. Anadolu’ya geldiğimiz zaman bu adetlerin izlerine rastlamak mümkündür. Genel itibariyle tarımla ilgili olguların başında “bolluk-bereket” anlayışı gelmektedir. Anadolu insanının her anında bu olgu vardır. Tarımsal alanlara bakıldığı zaman uygulamaların çoğunluğunu bu anlayıştan yola çıkarak yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu inançların temelinde ise Şamanlığın ve eski kültlerin izlerini bir arada görmek mümkündür.

A. İnan kitabında Türklerin ateşe bakıp kehanet etmelerinden bahsetmektedir. Burada ateşin renklerinden dolayı çeşitli tahminlerde bulunmaktadırlar. “Ateşin rengi yeşil renkte olursa bereketli yağmura ve iyi mahsul olacağına işaret eder” (İnan, 1986: 67). Anlaşıldığı üzere ateşe bakılarak tarımla ilgili inanışların oluştuğu da görülmektedir. Tarımsal verimin nasıl oluşacağı yönünde çeşitli olaylara bakılarak tahmin etme durumu mümkündür.

Direkli Sarıkaya Köyü’nde tarımla ilgili olayları önceden tahmin etme durumları:

Kışın yağışın bol oluşu zamanlar bilirdik ki yazın ekinler suya doyar güzel olur. Eğer kış kurak geçerse, yağış az olursa ekinler yetmeyecek (olgunlaşmayacak) derdik. Kuraklık olduğu zamanlarda ise yağış olsun ekinler yeşersin diye yağmur duasına çıkardık (K.K.1, K.K.2, K.K.10, K.K.11).

Sivas’ta leyleğin görünmesi insanlarda bir sevince neden olmaktadır. Çünkü leylek yazın geldiğinin habercisidir. Leyleğin gelişi insanlarda mutluluğa sebep olmakla birlikte aynı zamanda ne getirdiği konusunda meraklar uyandırmaktadır. Leyleğin ilkbaharda görünmesiyle birlikte ağzında başak getirmesi bolluğa, ayağında beyaz getirmesi ölüme ya da ayağında al getirmesi düğünün çok olacağına yorulur (Aşkun, 2006: 253-254).

Getirilen materyale bakılarak gelecek yılın akıbeti hakkında fikir yürütülür. Bu düşünce tarzının köyümüze de sirayet ettiğini görmekteyiz. Buğday kellesinin ön planda olması coğrafyadaki en

önemli tarımsal ürün olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıdaki bilgiler gibi leyleğin bize sunacağı yol doğrultusunda bir tahmin etme durumu söz konusu olmuştur:

Leylekler Mart 9'unda gelince millet sevinirdi. Eskiler derdi ki leylekler geldiği zaman leyleklerin ağzına bakın, ağzında çaput mu getirdi kelle (ekin kellesi, başak) mi getirdi, kelle gelirse bereket çok olacak çaput getirirse ölüm çok olur (K.K.5).

Ekinleri biçerdik yağınların dibine oturunca kırmızı, kafaları ince kurtlar olurdu. Derdik ki bu sene ekinin kellesi tavatir (çok, fazla) eyce olur, tahıl eyce çıkacak. Tahıllarda kurt var, tek kelleler eyce olur derdik (K.K.6).

Dinsel törenlerde olduğu gibi tarla ekilirken veya hasat zamanında çiftçi yıkanmalı, temizlenmelidir. Temizlik, her iki aşamada da tarımda en önemli kısımdır. Her iki olaya duyulan saygı ve yapılan şeylerin temel amacı başarılı olmak ve istediklerini elde etmektir. (Eliade, 2003: 327). Yaptığın işe saygı duyar özen gösterirsen alacağın verim de gösterdiğin çabalarla doğru orantılıdır anlayışı vardır. Sen ruhsal ve bedensel olarak kendini tamamlarsan, ari duygularla hareket edersen bunu Tanrı bilir ve sana karşılığını verir. Aynı uygulama bugün Anadolu'da İslamiyet'in etkisiyle daha da güçlenerek devam etmektedir:

Direkli Sarıkaya Köyü'nde ekin ekmeye giderken abdest alınır, namaz kılınır, besmele çekilerek dua edilir:

Yarabbi ben bir ekim sen bin ver, çoluğumuzun çocuğumuzun rızkını Allah'ın ambarına attık (K.K.1).

Tarla abdestli ekilir eğer abdestli ekilirse ekinin bol olacağı düşünülür (K.K.2, K.K.3, K.K.4, K.K.12).

Tarlaya gitmeden önce abdest alınır, namaz kılınır, besmele çekilip dua edilir: Biz ektik deli deli, Allah versin dolu dolu diyerek ekilir (K.K.8).

Buradaki örneklere bakıldığı zaman eski inançlarda olduğu gibi çiftçinin arınması temizlenmesi söz konusudur. Abdest alarak tarlaya ayak basmaları yapılan işe duyduğu saygıyı ve özeni göstermekle birlikte bunu yaparken saf ve temiz düşüncelerde olmak esas alınmıştır.

Ekinler ekildikten sonra rahmet ve bereket olarak yağmur beklenir. Yağmurun yağması ile tarladaki ekinlerin güzel olacağına inanılır. O yıl kurak geçiyor ise genellikle yağmur duasına çıkılır.

1.1.Yağmur Duası

Yağmur yağdırma törenlerine ihtiyaç duyulan zamanlar daima kuraklığın başladığı, su sıkıntısının çekildiği dönemlerdir. İnsanlar bir an evvel yağmur yağdırıp toprağa can gelmesi ve ekilen ürünlerin canlanmasını istenmektedir. Aynı zamanda bereket anlamını da taşıdığı için

yağmurun yağması durumunda hayırlı, bol ve güzel hasadın elde edileceğine olan inanç tamdır. Kuraklığın hâkim olduğu dönemlerde bu törene ihtiyaç duyulmuş yağmurun yağmasına dinsel büyüsel anlamlar yüklenmiştir. Bundan dolayıdır ki insanlar bu vazifeyi kendi başlarına yürütemeyeceklerini anlamış ve kendilerinden üstün bir varlıktan yardım isteme, dileme sebebiyle bir araç olarak bu işlemi gerçekleştirmişlerdir.

Tam da bu noktada karşımıza “yağmur duası” çıkmaktadır, yeteri derecede inanılarak ve istekle yapılırsa Tanrı’nın bu dileği geri çevirmeyeceği ve onlara yağmuru sunacağına olan inançları vardır. Köyümüzde yılın belli dönemlerinde, belli bir kitle ile belli bir mekânda bu dualar yapılmaktadır.

1.1.1. Yada Taşı

Kaşgarlı Mahmut’ta bu taş hakkında “Bir türlü kahinliktir. Belli başlı taşlarla yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu; mevsim yazdı. Bu suretle kar yağdırıldı. Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü” demektedir (İnan, 1986: 160-162).

Yakutlara göre Yada taşı at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur en kuvvetlisi ise kurdun karnından çıkan taştır. Bu taş canlı bir cisimdir, insan kafasına benzer, kadın veya bir yabancınn eli ya da gözü dokunursa kuvvetini kaybeder. Bu taşı elde etmek için yadacı bütün malını feda eder (İnan, 1986: 162-163). H. Tanyu’nun kitabında Şaban Şifâî; bazısının renginin toprak ve beyaz olduğunu üzerinde kırmızı beneklerinin olduğunu belirterek bu taşın Serhab denilen bir ördekte bulunduğunu bu ördeğin suyu sığ olan yerlere yuva yaptığını suların çekilmesiyle yuvasında bu taşın bulunduğunu söylemektedir (Tanyu, 1968: 56-57).

Burada ise yöremizde en önemli tarımsal ürünlerden olan arpa ve buğdayın coğrafyaya hâkim olması insanların da bu iki ürünün yetişmesi için başvurduğu yollar ele alınacaktır. Hem yağmur duasında neler yapıldığına hem de yada taşını anımsatan benzer uygulamalara rastlanılmıştır. Yağmur yağmadığı zaman kıtlık olacağına inanılır ve yağmur duasına çıkılır:

Abdest alınır namaz kılınır, hoca çıkartın yeleklerinizi ters giyin deyince giyinilir, kimi elini yukarı doğru kimi elini aşağıya doğru açar. Normal namaz kılar gibi kılarınsın, önce biz dua ederiz içimizden sonra hoca sesli dua eder. Namaz bittikten sonra kurban kesilir, kaç tane taş bilmem, sonra onları okuyup üfleyip suya bırakılırlar yağmur yağar çıkarınca kesilir. O taşları da dinine düşkün hiç harama kuşak açmamış biri koyar suya, herkes koyamaz (K.K1, K.K2). Direklide yaptıkları yağmur duasında ben Kuşadası’ndayken Yetim Hoca okumuş taşı, suya koymuşlar yağmur durmayınca gidin taşları sudan alın demiş (K.K.2).

Suyun gözüne kurban kesilirdi, okunan taşlar suyun dibine bırakılır yağmur durmazsa geri çıkarılırdı. Dağa çıkılır yatak denilen yerde olur davar yatağında², yağmur yağsın diye yapılırdı. Yağmur duasında koyun kurban verilir, gömlek ters giyilir dürüst insanlar olur eller aşağıya doğru çevrilir hiç harama kuşak açmamış biri istenir (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4).

Yağmur yağsın diye bilmem kaç tane taşı, kurani iyi bilenler okur üfler, iki sene Aşılık dediğimiz yerde yaptık. Bu sene Direkli'nin çayırlarında oldu, 8-10 tane mal kesildi. Okunan taşları torbalara koyup ağızlarını bağlayıp torbalarla suya bırakıyorlardı. O sene o kadar çok yağdı ki hocaya dediler hoca da gidin taşları yerinden çıkartın demiş (K.K5, K.K6).

Yağmur duasına giderken kurban kesmek için elinde olanlar mallarından verirdi. Dürüst insanlar dualar eder, gömlekler ters giyilir. Dua ederken eller aşağıya doğru tutulur (K.K7, K.K8, K.K.9). Eğer ağlanabilirse daha çok yağmurun yağacağına inanılır, kurbanlar kesilir ve dağıtılıp yenir (K.K9).

Abdallı Kara Hoca adında yağmur duasını yaptıran bir hoca varmış, Cenabı Allah'ın dostu olan kulların duası kabul olur diyerek yağmur duası etmesi için bu hocayı getirmişler Aşılık'a. Bedel, Demircilik, Direkli bütün köyler oraya birikmiş her köyden birer ikişer mal gelmiş kesilmiş orda mübarek adam duayı etmiş namazını kılmış demiş ki; bu eti burda yiyemeyecik çabuk köye yetişelim. Taş okumuşlar, kaç tane taş okuduklarını bilmiyorum onları bir torbanın içine koymuşlar bir de at kellesine yazı yazmış, senin dedenin bahçesi var Elmalibostan diyok ordaki öze³ Şahingilin büyük söğüdün köküne bağlamışlar kelleyi. Taşı da oraya ıslamışlar sonrasında köye zor gelmişler. Bir yağmur yağmış bir yağmur yağmış. Hoca taşla kelleyi çıkartın köyü sel götüreceksin demiş mübarek hoca. Giderken hoca bu kelleyi ve taşı kaybetmeyin yağmur yağmadığı zaman bir hoca getirin dua etsin bunları suya ıslan mutlaka rahmet yağacak demiş (K.K11).

1.1.2. Kepçe Gelin / Saya Gezmek

Yağmurun yağması ile ilgili uygulamalar yalnızca dua ve taş ile sınırlı kalmayıp bunların dışında yapılan uygulamalarda vardır. Yöremizdeki kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgilere göre yağmur duası gibi etkili olduğu düşünülen diğer bir yöntem de Kepçe Gelin/Gelinlik uygulamasıdır. Kaynak kişimiz (K.K.6) göre Kepçe Gelin gezmek için az da olsa bir yağmur yağmalı ardından hemen bir kişinin bu işlemi yapması gerektiğini söylemektedir. Çünkü az da olsa yağın yağmurunu görünce onun şiddetini artırıp daha çok yağmasını sağlamak amacıyla bu işlemi yaptıkları anlaşılmaktadır.

² **Davar Yatağı:** Direkli Sarıkaya Köyü mevkiinde bulunan bir mekân. Adını önceden orada davarların yatırılmasından dolayı almıştır.

³ **Öz:** Akarsu

Yağmuru yağdırmak için farklı terimlerin kullanıldığı, bu terimleri çoğunluğunu çocukların oluşturduğu söylenmekte olup çoğunluğu gelin ve kadın ile ilgilidir: “Gelin, gelin gok, çomça gelin, çömçe gelin, eşik gelin etme, kepçe gelin, çullu kadın, kepçe kadın gibi” (Acıpayamlı, 1965: 221-222).

Anadolu’daki bu örnekler bakıldığında zaman Yada taşı ve yağmur duası arasındaki paralellik çok aşıkardır. Eski Türklerdeki Yada taşı günümüzde farklı bir hüviyete kavuşarak yaşamaktadır. İnan’ın kitabında belirttiği gibi değişik çocuk oyunları (çomça gelin, kepçe kadın, gelin gok) ile de günümüze kadar farklılaşarak devam etmiştir (İnan, 1986: 165).

Yağmur yağması için edilen duadan sonra yağışların başlamasıyla yağmurun kuvvetini daha da arttırmak ve uzun süreli yağmasını sağlamak amacıyla belli başlı kişiler sözlü bir anlatımla gezerdi. Genellikle bu gezici kişilerin etrafındaki çocuklar baş rol olurdu. Kepçe Gelinlik gezerken uğradıkları evlerden bazı yiyecekleri vermeleri beklenirdi. Genellikle bulgur pilavı pişirmek esas alınmış olup onun malzemeleri verilirdi çünkü bulgur bolluk ve bereketin timsali olduğu için toplanıp pişirilmesi esas alınırdı. Çocuklar ev ev gezerken belirli bir kalıbı olan sözler söylerlerdi:

Yağmur yağdığında gök gürleyince İrebiye ana çok yuvarlanırdı ben görürdüm, ne yapıyon diye sorunca yağmur eyce yağsın dur hele dur derdi bana (K.K.6).

Sonra İrebiye ana çıkar kepçe gelinlik gezerdi, uşakları peşine takardı: yağ toplar, bulgur toplar, yumurta toplardı. Topladıklarıyla baca pilavı pişirir milleti çağırırdı. Başına oturur yerlerdi. Biz de verdikten sonra tasla ya da helkiyle⁴ su seperdik ki yağmur yağsın diye, hatta İrebiye anayı da islatırdık. Toplarken çocuklar bağırırdı: (K.K.6)

“Kepçe kepçe gelinlik,

Kaşık kaşık yağ ister

Yumurta bulgur ister

Leğende hamur

Teknede çamur

Ver Allahım ver

Sicim gibi yağmur” (K.K.5, K.K.6, K.K.9).

Yukarıda bahsi geçen kepçe gelinlik toplayan kişinin başından su dökülmesi olayını İnan’ın tespitlerinde bulmak mümkündür: “Her evden bir kadın çıkararak kepçe gelin’in başına su döker ve çocuklara bir şey verir” (İnan, 1986: 165).

⁴ **Helki:** Su kovası, su ve süt gibi ürünlerin konulduğu kova.

1.2.Nazar

Arapçada nazar, bakış anlamında olup kimi insanların bakışlarındaki kötülüğün bir hayvan bir kişi ya da bir nesne üzerinde bıraktığı olumsuz etkidir (Boratav, 1984: 103-104).

Ekinler olgunlaştıktan sonra tarlalar kontrol edilir, yağmurla birlikte ekinin güzel olması durumunda da dikkat çekici özelliği ortaya çıkmaktadır. Ekinlerin dikkat çekici özelliğinden doğan nazarı hafifletmek ve kırmak için yörede yapılan bazı halk inanışları mevcuttur:

1.2.1. Muska ve Çaput Asmak

Arapçada muska; “musha” kelimesinin halk ağzında bozulmuş biçimidir. Başa gelebilecek kötülüklerden korunmak ve bir zararı önleme amacı ile yazılı kâğıda denir (Boratav, 1984: 119). İnsanın muskayı kendisinden başka sevdiği ve zarar gelmesini istemediği canlı ve cansız varlıkların korunmasına ilişkin ondan medet umduğu zamanlar da olmuştur. Tarımsal faaliyetler ekseninde kendine yer bulmuş, ekme biçme ya da muhafaza etme alanlarına göre de kendisine bir koruyuculuk vasfı yüklenerek vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır:

Buğday güzel olduğu zaman nazar değmemesi için tavuğun boku, sarımsağın kökü ve soğanın kabuğunu bir beze ya da poşete sarıp buğdayın içine konur (K.K.3), tarlaya da gömerler (K.K.16).

Tarla güzel olduğu zaman dikkatlerini çekmesin diye çal çaput asılırdı ilk önce ona baksınlar dikkatleri ona gitsin nazarlari değmesin diye (K.K.9).

1.2.2. Kurban / Kurban Kemiği

“İbadetin önemli bir bölümünü teşkil eden kurban, doğüstü alana giren kudretlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şeyler istemek için sunulur” (Örnek, 1988: 87). Şamanistlerde ayinler kurbandsız olmaz her ayin için kanlı veya kansız kurbanın bulunması gerekmektedir (İnan, 1986: 97). Kansız kurbanlar insanlar ve hayvanlar gibi canlı varlıkların dışındaki tanrılara sunulan diğer hediyeleri kapsar. Bunlara saçı da denir: süt, yağ, ağaçlara bez bağlamak gibi. Kanlı kurbanlar ise tanrılara sunulan canlı (insan ve hayvan) varlıklardır (Bekki, 1996: 19).

Eski Türklerdeki kurban törenlerine bakıldığı zaman çok yönlü ayinler düzenledikleri görülmektedir. Tanrıyı memnun etmek, hastalıklardan korunmak ya da sonbaharın sonunda ilkbaharın başında bu kurbanları verdikleri görülmektedir. Bu kurbanları verirken seçtikleri mekân ise Gök-Tanrıya daha yakın olduklarını hissettikleri dağlardır. Bu bilgilerden hareketle Anadolu insanı tarım için çeşitli inançları ortaya koyarken bunlarda Şamanist unsurlar göze çarpmaktadır. Yağmurun bol olması ve ekinleri çok olması için bir dağ tepesine çıkıp dua edip kurban kesmekte bunun bir örneğidir.

“Kurban edilen hayvanların kemikleri kırılmaz, köpeklere verilmez; ateşte yakılır veya yere gömülür. Bazı özel ayinlerden sonra kurban kemikleri toplanıp bir kaba konularak kayın ağacına asılır. At kurbanlarının kafatası bir sırik üzerine konulur. Bu görenek çok yaygındır” (İnan, 1986: 101). Ekinlerin çok güzel olduğu dönemlerde başkalarının nefsini köreltmesi, göz değmemesi için kurban kemiklerinin ve kurbanın kafatasının tarlalara asılması ya da gömülmesi de yine günümüze yansıyan Şamanist unsurlardan biridir. A. İnan’dan alınan bilgide at kafatasının sırik üzerinde asılıp muhafaza edilmesi, hala değişik şehirlerde kurban edilen hayvanların kafatası ya bahçelerde ya tarlalarda ya da evlerinin girişlerinde asılmaktadır. Şu an göz değmemesi için kurban gözünün kurutularak hayatımızda yer bulması bu inançların devamı niteliğindedir.

Eski Türklerde de bu inancın bulunduğunu mahsullerini korumak için tarlalarına at kafatası ya da korkuluk diktiklerine dair bilgilere Divanü Lügat-it-Türk’te ulaşmaktayız: “göz değmesinden sakınmak için üzüm bağlarına ve bostanlara dikilen korkuluk” anlamında “kösgük” kelimesi (Kaşgarlı, 1985: 289) ve “göz değmesin diye bostanlara, bahçelere dikilen korkuluk” anlamında “abakı” (Kaşgarlı, 1985: 136) kelimesi geçmektedir. Bu iki örneğe bakılarak bugün günümüzde uygulanan bu pratiklerin geçmişte kullanıldığı muhakkaktır:

Ekin güzel olduğu zaman, kurbanın kafası sıyrılıp, temizleyip nazar değmemesi için tarlaya asılır (K.K.3-K.K.4-K.K.13-K.K.14).

Burada hâkim olan düşünce dikkati dağıtmaktır. İnsanlar gözlerini tarlada gezdirirken direkt onların bakış açısına uygun bir noktada kurban kafasını görmeleri onların dikkatini çekmiştir. Ayrıca bu asılan kafatasları sadece nazardan korumakla kalmamış, insanların haricinde doğada var olan kurdun kuşun da tarlaya zarar vermesini önleyerek bir korkuluk vazifesini görmüştür.

(Resim 1: K.K.1 ve K.K.3 evlerinin bahçesine astıkları kurban kafatası)

1.2.3. Yumurta

Yumurta; kozmogoni mitlerinde genellikle dünyayı tasvir eden bir unsur olarak görülmektedir. Yumurta aynı zamanda çeşitli halk inanışlarında da var olan bir unsurdur: halk hekimliğinde, nevruz bayramında, paskalya, kırk uçurma gibi çeşitli inançlar çerçevesinde de karşımıza çıkmaktadır.

“Yumurtanın şekli dünyayı, zarı havayı, sarısı ise güneşi temsil etmesi ile de mitlerde geçmektedir. Mısır’da yeryüzü yaratılırken güneşin ortaya çıkış kaynağı yumurta olarak gösterilir” (Ateş, 2019: 16). “Taocu geleneklere göre, "soluklar" başlangıçta birbirine karışmıştı ve bir yumurtayı, Büyük-Bir'i oluşturuyorlardı, bundan da Gök ve Yer ayrılmıştı” (Eliade, 2001: 111).

Yumurta çeşitli mitoloji ve dinlerde yaratıcılığın simgesi, doğayı doğuran güç olarak görülmüştür. “Mısır mitolojisinde başlangıçta uçsuz bucaksız bir bataklık ve bu bataklıkta da bir yumurta vardır, dünyayı yaratan tanrı Ra, bu yumurtadan çıkar ve uçmaya başlar. Japon mitolojisinde evren başlangıçta bir yumurtadır, ilk üç tanrıyla gökyüzü ve yeryüzü, bu yumurtadan doğarlar” (Hançerlioğlu, 2000: 565).

F. Ateş’in aktardıklarından hareketle dünyanın yaratılış mitlerinde yumurtayı görmekteyiz. Yumurtanın iç yapısını dünya ile özdeşleştirip yeryüzünü ve gökyüzünü onunla açıklamak istemişlerdir. Sözü edilen bilgiler ile tarımla ilgili halk inanışlarını ve uygulamalarını göz önüne alınarak bakıldığı zaman yumurtanın sarısının güneşe benzetilmesi, bizim elde ettiğimiz bilgilerdeki

cılık yumurta⁵ haline gelmesi güneşin bozulmasını, havanın karışmasını tasvir etmesinden dolayı gökyüzündeki kar, dolu, yağmur olaylarının ona bağlanmış olması muhtemeldir.

Yumurtanın karşımıza çıktığı bir diğer alan ise dış ruh tasarımıdır. “Dış ruh, genelde olumsuz veya olağanüstü varlıkların ve kişilerin göreceli ölümsüzlüğünü ifade etmekte kullanılan ve bazı canlı/cansız varlıklarda, uzak, gizli, kapalı, ulaşılmaz mekânlarda tutulan bir olgudur” (Duymaz, 2008: 6). Kahramanların ya da olumsuz tiplerin dış ruhları güvenlik sebebiyle farklı bir yerde bulunmaktadır. Frazer dış ruhun bulunabileceği pek çok alan üzerinde durmuş olup bunlardan biri de yumurtadır. Frazer’in verdiği örneklerde büyücüler ve devler olumsuz özellikleriyle karşımıza çıkmaktadır. Onları alt etmenin yolu da dışarıda bulunan ruhlarının ölmesiyle kahraman galip gelecektir. Devlerin ve büyücülerin dış ruhları yumurtanın içinde tasvir edilmiş olup yumurtanın kırılmasıyla can yumurtadan çıkararak başarı sağlanmıştır (Frazer 1992: 280-288).

Araştırmamız kapsamında düşünüldüğü zaman insanların nefisleri de olumsuz özelliklere sahiptir. Bundan dolayı da kötü nefis tarla yüzeyinde bulunan yumurtanın içine sinmiş bir vaziyette bulunurken yumurtanın patlamasıyla kötü gözün çıktığı düşünülebilir:

Tarla güzel olunca Cılık yumurta ekerler tumbun⁶ kenarına göz değmesin diye (K.K.3-K.K.4-K.K.8). O yumurta nazardan patlarmış o da tarlayı kurtarır derler (K.K.8).

Yumurta tarlalara, bahçelere göz değmemesin diye gömülmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Buradaki bağlantı ise yumurta normal şartlarda parlak, güzel, biçimi düzgün bir nesnedir fakat onun bozulmuş (cılık) hali ise bir o kadar da kötü kokan ve göze hitap etmeyen bir görünüşü vardır. Bundan dolayı da karşı tarafın nefisine engel olabileceği düşüncesi doğmuş olabilir.

“Yumurta kabuğu, özellikle çiçekleri ve bitkileri nazardan korur. Adana, Mersin, Hatay ve Mardin’de bir yumurtanın içi boşaltılıp kabuğu çiçeklerin ya da bitkilerin dalına asılır. Bazen bu kabuğun yanına mavi boncukların bağlandığı da olur” (Çıblak, 2004: 114) diyerek yumurta kabuğunun kötü bakışları üzerine topladığı bir tür nazarlık görevi üstlendiğini belirten Çıblak’la bizim verdiğimiz örnekler bağdaşmaktadır:

Tarlaya çürük yumurta gömülür, nazar değmesin diye (K.K.12-K.K.15).

Cılık yumurtanın üstünü yazarlar götürüp gömerlerdi tarlaya nazar değmesin diye (K.K.5).

2. TARIMLA İLGİLİ İNANIŞLARIN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Arpa, buğday, bulgur gibi kuru baklagiller, Anadolu’da bolluk bereket simgesi olarak algılanır. Bu baklagillerin taneli yapılarından dolayı tek tohumun ekilmesiyle yeniden birden fazla tane

⁵ **Cılık Yumurta:** Bozuk yumurta.

⁶ **Tump:** Tarla kenarlarında kalan yükseklik.

vermesinden dolayı bolluk, bereket kavramlarını üzerinde taşımaktadır. Anadolu’da da bolluk, bereket olarak görülmüş ve çeşitli halk inanışlarında kendine yer bulmuştur:

“Bakliyatın yere dökülüp saçılması, bolluk-bereketin geleceğinin göstergesidir.

Eve bereket getirmesi için duvara, tavana, mutfığa kurumuş buğday başağı, mısır asılır” (Okuşluk Şenesen, 2011: 217).

Bereket timsali olduğu bilinen arpa, buğday ve bulgurun haneden eksik olmaması için elden ne gelirse yapılır. Çünkü hanede onun eksikliği baş gösterirse evin bereketinin kaçacağı, ele muhtaç bir duruma düşeceği ve yeme içme olgusunu yetiştiremeyeceği algısı vardır. Onun için de devamlılığını sağlamak ve üzerine katmak için halk arasında çeşitli şekillerde inançlar karşımıza çıkmaktadır. Direkli Sarıkaya Köyü’ndeki inançlar:

Gelin giderken baba evinden arpa, buğday ve bulgur verilir, nasibini de alsın koca evine götürsün diye. Ya da düğüncüler kız evinden arpa, buğday ve bulguru küçük bir bezle çıkılayıp⁷ isterler (K.K.6).

Tahıl, arpayı çıkırlar bir yere koyarlar, Bir kesenin dibinde kalsın diye sonunu asla kimseye vermezler (K.K.3, K.K.4, K.K.6).

Hasat zamanı elde edilen arpa, buğday, bulgur, un çuvallanır ve gel yazaca yenir. Amma çuvalın dibinde kalan arpa, buğday, bulgur, un asla ellenmez. Onu saklarız bir sonraki ekinlerden elde edilen çuvalların içine koyarız ki bedli bereketli olsun, bitmesin, çoğaldıkça çoğalsın diye. Arpa, buğday ve yulaftı benim babam da koyardı, biz de bir seneden diğer seneye kadar evin içine koyarız ki bedi bereketi hiç bitmesin diye. Diğer ekinler üstüne gelene kadar bekletilir (K.K.8).

Birbirine katıp kökünü kesmezdik gel seneye kadar az da olsa koyardık ki bereketi kaçmasın, geçmiş seneye bu senenin hasılatını katardık bereketli olsun diye (K.K.14, K.K.15, K.K.16).

Abdestsiz namazsız, besmelesiz kimse çuvalın başına varmazdı, bereketi gidecek tez tükenecek diye (K.K.11).

Eskiden harman vakti Sığırcık Suyu satanlar gelirdi, böyle kafası sarıklı uzun uzun cübbeli atla gelirlerdi. Atlarda hurçlar olurdu bu hurçlar yere değerdi. Çecin başına gelip okurlardı tahıl alırlardı. Bunu vermeyenin malının bedi bereketi olmaz (K.K.11).

2.1.Halk Hekimliğinde Kullanımları

İnsanların yaşam mücadelesinin başladığı yıllardan itibaren hastalıklarda onlarla birlikte yaşamıştır. İnsanlar uzun ve sağlıklı yaşam için eski geleneksel ve en önemlisi de doğal yolları tercih

⁷ Çıktı: Küçük bohça.

etmişlerdir. Doğal tedavi yöntemlerinin yanı sıra dinsel-büyüsel tedavilere de yönelmiş ve iki unsur bir arada kullanılmıştır. Bakliyat çeşitleri en eski devirlere kadar uzanarak onlara bir kutsiyet atfedildiği için bu tedavilerde önemli bir sağaltma aracı olarak kullanılmıştır. Halk hekimliği bağlamında tarımsal ürünlerin Direkli Sarıkaya Köyü'ndeki kullanımlarını inceleyelim:

2.1.1. Bulgur Püskürtmesi

İnsan vücudunun her yerinde küçük küçük kırmızı kabarcıkların ortaya çıkması hastalığına verilen isimdir:

İnsanların yüzünde oluşan darantılar için ocak olan birisi ağzına bulgur alıp okuyup üfleyerek hastanın yüzüne püskürtür. Genellikle bu işlemi Cuma akşamı (Perşembe) yaparlar (K.K.3, K.K.4, K.K.6).

El almış kişi yani Ocağı tükürür (K.K.8, K.K.9)

2.1.2. Siğil Hastalığı

İnsanın genellikle ellerinde ayaklarında ve yüzlerinde görülen bir hastalıktır. Çoğunlukla kaba bir tabakaya sahip olup yuvarlak beyaz veya pembe bir renge sahiptirler:

40 tane arpayı ocak olan biri okuyup üfleyerek siğilin etrafında dolandırır. Bu arpaları hasta alarak toprağın dibine gömer ve arkasına bakmadan oradan uzaklaşır. Arkasına bakarsa eğer hastalığının iyileşmeyeceğine inanılır (K.K.3).

2 yolun arasına arpa ve yulaflı götürüp gömersin üç gülhu bir elham okursun bir de iğde dalı bükersin arkani dönmeden evine gidersin (K.K.9).

Arpa ve tuzu çıkılayıp yere gömerler toprak içinde arpa çürüdüğü zaman siğillerin geçeceğine inanılır (K.K.4).

Biraz arpa alınır ve ocak olan kişiye gidilir, o kişi de her siğile tükürür her tükürükten sonra da arpaları siğilin etrafında gezdirir. Kullanılan arpaları daha sonra sobada yakmak gerekir (K.K.11.).

2.1.3. Kızamık Hastalığı

Vücudunun her yerinde kırmızı kırmızı küçük yuvarlaklar halinde çıkan kabarcıklara denir:

Kızamık olunca baş üstü bir tabak bulgur komşuya verilir ki daha çabuk geçsin diye (K.K.3).

Bu hastalığa yakalanınca bir tabak bulgur ve bir avuç tuz alarak komşuya verirler ki kızamık hastalığı kolay geçsin (K.K.8).

Kızamığa bulgur ve eti yedirmeyin derlerdi niye diyince de gözünü kör ediyor derlerdi (K.K.6).

2.1.4. Kırık-Çıkık

Köyde birinin kolu ya da bacağına kırıldığını düşünülmesi üzerinde sınıkçı diye adlandırılan halk hekimlerinin yanına götürürlerdi:

Arpa ununu yumurtayla karıştırıp kırık çıkık olan yeri tutsun diye sararlarmış. Bunun sebebi ise arpa unu yumurtayla birleşince aynı alçı gibi sertleşmiş bundan dolayı da kırık çıkıkları tedavi etmede kullanılmış (K.K.9, K.K.10, K.K.11).

2.1.5. İstenmeyen Gebelikler

Köy hayatında aileler çok çocuklu, kalabalık bir yapıya sahip olduğu için genellikle çocuk sayısı arttıkça aileler bundan rahatsız olmuş ve değişik yöntemler bulmaya çalışmışlardır. En basit yöntemle çocuk düşürme arayışına giren kadınların aklına direkt olarak ağır kaldırırsan çocuk zayi olur düşüncesi oturmuştur:

Kadınlar buğday çuvallarını sırtlanırlardı ya da üzerlerinden atarlardı ağırlık olsun çocuklar zayi olsun diye (K.K3, K.K4, K.K8, K.K12, K.K13).

2.2.Özel Günlerde Kullanımları

İnsan hayatı üç önemli geçiş döneminden meydana gelmektedir: “doğum, evlilik ve ölüm”. Bu geçiş dönemlerinde insanlar çeşitli gelenek görenek, adet ve inanmalar ortaya koymuşlar ve yüzyıllardır bunları uygulamışlardır. Bu adet ve inanmalar Anadolu’nun her yerinde o yörenin kültürüyle yoğrularak yansıtılmıştır. Tarım da “arpa, buğday ve bulgur” ekseninde bu geçiş dönemlerinin farklı alanlarında dinsel ve büyüsel anlamda kendine yer bulmuştur. Bu anlam zamanla hayatımızın bir parçası olmuş ve her yönüyle devamlılığını günümüze kadar sağlamıştır. Özel günler bağlamında tarımsal ürünlerin Direkli Sarıkaya Köyü’ndeki kullanımlarını inceleyelim:

2.2.1. Hedik / Fedik

Çocuğun ilk dişinin çıkmasıyla birlikte düzenlenen törendir “eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteğiyle yapılan uygulamaya diş hediği adı verilmektedir (Örnek, 2000: 162).

Genellikle köyümüzde Fedik yapılma sebebi çocuğun ilk dişinin çıkması olayı olmuştur. Çocuğun ilk dişi önemlilik arz etmiş onu görür görmez “Fedik” kaynatılıp gelene gidene ikram edilir. Ekinler biçildikten sonra buğdayı kaynatırlar ve bulgur yapmak için hazır duruma getirirler. Buğday kaynatıldıktan sonra fedik şekline gelir ve kaynatılan kişiler konu komşuya bu fediklerden az da olsa verirler ki bereketli olup bulgur güzel olsun:

Her yeni doğan çocuğun dişleri çıkmaya başladığı zaman fedik kaynatılır. Bulgurdan yapılır dişleri bulgur gibi çıksın, tane tane olsun diye (K.K.3, K.K.4, K.K.6, K.K.8, K.K.9).

Aileye ilk çocuk doğduğunda, diş fediği pişirirler bu buğdaydır. Ömrü bereketli olsun diye yapılır (K.K.12, K.K.13, K.K.14, K.K.15, K.K.16).

Bulgur için kaynatılan buğdaydan yakınında kim varsa az da olsa verilir ki bereketi kaçımasın, komşular da nasiplensin diye (K.K.3, K.K.4, K.K.8).

(Resim 2: Buğday kaynatılıp kurutulurken)

2.2.2. Ramazan Ayı

Ramazan ayının genellikle bereketli geçmesi için ilk sahur gecesinde bulgur pilavı pişirilip yenir. Pişirilen bulgur pilavının ölülerin canına gideceği inancı hâkim olmakla birlikte sevap işlenmiş olması yeğlenir. Ailemizde halen bu inanç devam etmekte olup evimizde ramazanın ilk gecesinde bulgur pilavı pişirmeye özen gösterilmektedir:

Ramazan ayının başında ortasında ve sonunda pişirilir. Bazen de sadece başında pişirilir bereketli bir ay olsun diye. Ayrıca geçmiş ölülerimizin ilk gün bizi yokladıkları düşünülür ve onların canına gitsin denir (K.K.3).

Ramazan ayında bulgur pilavı pişirilir genellikle, ramazanın bolluk ve bereket içinde geçmesi dilenir (K.K.12, K.K.13, K.K.14)

2.2.3. Düğünler

Evlenme, “kadınla erkeğin aile kurmak için yasaca birleşmeleridir. Kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler, düzenler. Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilir. Evlenme, tören, töre, âdet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer” (Örnek, 2000: 185).

Kültürümüzde düğünler büyük bir yer kaplamakla birlikte gelen misafire mahcup olmamak ve onları iyi ağırlamak adına türlü çeşitli yemeklerin pişirildiği görülmektedir. Eskiden köyümüzde genellikle “Bulgur Pilavı” bu yemeklerin başında gelmektedir. Ayrıca buğdaydan yapılan “Kavurga/Gavurga” da düğünlere davet için kullanılan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Genellikle çerez mantığıyla yenilip tüketildiği görülmektedir:

Gelin giderken baba evinden arpa, buğday ve bulgur verilir, nasibini de alsın koca evine götürsün diye. Ya da düğüncüler kız evinden arpa, buğday ve bulguru küçük bir bezle çıkılayıp isterler (K.K.6).

Gelin evden çıkarken bulgur, un çalarlar. Getirip un çuvalının, bulgur çuvalının içine koyarlar ki gelin bereketiyle gelsin (K.K.6).

Ekin bol olduğu zaman düğünlerde birbirimize götürüyoruz yardım ve sevap için (K.K.8, K.K.9, K.K.12, K.K.16).

Gelin gelince eve girmeden, yüksek bir yerden damatla gelinin başından buğday, nohut, fasulye, şeker, mercimek ve para dolu bir kase saçılır. Herkes bu tabaktakilerden almak için uğraşır hem geline hem de alana bereket-bolluk getireceğine inanılır (K.K.8, K.K.9, K.K.14, K.K.16).

2.2.4. Cuma Günleri / Sevap-Sadaka

Köyümüz halkı tarafından perşembe akşamına, cuma akşamı şeklinde tabir ederler. Perşembeyi cumaya bağlayan akşam daha mübarek sayılmıştır. Tüm iyilikler, sadakalar güzel ve hayırlı işlerin yapılma zamanı olarak o günü kabul etmişlerdir:

Fakirlere yardım edersen, sadaka verirsen evin bereketli olur. Biz her cuma akşamı “cumalık” götürürdük. Cumalık da ya bir tabak acı peynir ya da bir tabak bulgur. Her cuma akşamı verirlerdi (K.K.12)

Fakir birine sadaka niyetine cuma akşamları (perşembe) sevap amaçlı buğday, bulgur verilir (K.K.9.).

Sadakayı çok verirken her şeyin bereketli olur. Her cuma akşamı elinden ne koparsa, genellikle bulgur olur veririz (K.K.6).

Eskiden her perşembe günü bulgur çuvalından bir tas bulguru alıp başka bir çuvalın içine koyarlardı. Gel perşembe bir daha, gel perşembe bir daha bunu yapardı. Bu yarımıla bir urublaya⁸ tamamlanınca tanıdığın bir fakir varsa ona bir teneke birikince götürüp verirlerdi. Zobunun kızı ölene kadar yaptı bunu (K.K.11).

2.3.Halk Edebiyatındaki Kullanımı

Geçmişten günümüze hayatımızın her yerinde olan tarım sayesinde gerek ekim zamanlarında gerekse hasat zamanlarında ortaya çeşitli mahalli sözler, deyimler, atasözleri ve maniler çıkmaktadır. İnsanların gündelik hayatına yansıyan bu unsurları maniler, özlü sözler ve yöresel sözler olarak Direkli Sarıkaya Köyü'ndeki örnekleriyle inceleyelim:

2.3.1. Maniler

Manileri ekin ekme ve biçmeye gittikleri zaman söylerlermiş. Bazen de bulgur çekmeye gittikleri zaman söylerlermiş. Safiye POLAT, Cemile YILDIRIM, Sevim ARI ve Leyla TİTİZ isimli kaynak kişilerimizin söylediklerine göre “ekin ekme giderken tarlalarımız ırmağın (Kızılırmak) yanında olurdu. Genç kızlar toplasaydık hep birlikte mani yarıştırdık. Ekin biçmeye gidenler işlerini bırakıp bizleri dinlerdi” demişlerdir. Ekin biçme olayı da eski Anadolu insanı için bir gelenek halinde yapılır, bunun da belirli bir adabı erkânı vardır.

(Resim 3: K.K.2 ve K.K.4'ün eskiden tarlada ekini kağnyaya yüklerken çekilen fotoğrafları)

Kaynak kişilerin anlattıklarına göre: *En güzel manileri bulgur çektirirken yarıştırdık. Sabah erkenden ev sahibi kalkar çeşit çeşit yemekler hazırlardı. Kadın erkek ayrı olurdu, genellikle 16-30 yaş arasındaki geç kızlar ve genç erkekler toplanıp bulgur çekilirken hep bir ağızdan bağırarak türküler, maniler söyledik:*

⁸ **Urubla:** Ölçü birimi.

Daş dönmüyor dönmüyor

Daşdan bulgur enmiyor

Kör olasıca baban

Seni bana vermiyor (K.K.8, K.K.12, K.K.13, K.K.14).

Yemekleri yiyip dağılırdık hatta giderken de ev sahibini evine kitlerdik adet böyledir. Sabah evinden çıkamayınca bağırip çağırıp kapının açılması için çabalardı anlaşılırdı ki bulgur o kişinin evinde çekilmiş.

(Resim 4: Bulgur çekme taşı)

Diğer kaynak kişilerden derlenen maniler şu şekildedir:

Ekinler ekiliyor

Dibine dökülüyor

Çatlan düşmanlar çatlan

Düğünüm oluyor (K.K.4, K.K.16, K.K.17).

Ekinler biçiliyor

Yol versem geçiliyor

Çatlan düşmanlar çatlan

Arpa biçtim destem var

Döşek serin hastam var

Karli dağın ardında

Kömür gözlü aslan var (K.K.3, K.K.4, K.K.13).

Tarlaya ekdim darı

Yârimin gömleği sarı

Kurban olam yar sana

Şerbetim içiliyor (K.K.15, K.K.17, K.K.18).

Saçların atma geri (K.K.17, K.K.18).

Ayna attım tarlaya

Ekin ekdim ot bitti

Parıl parıl parlaya

Dibinde bülbül öttü

Kız oğlanın koynunda

Ötmez olasıca bülbül

Domur domur terleye (K.K.4, K.K.17, K.K.18).

Beni yârimden etti (K.K.15, K.K.17, K.K.18).

Arpalar biçiliyor

Şu tarla bizim olsa

Yol olmuş geçiliyor

Yar ekse üzüm olsa

Benim sevdiğim kızım

Yarin uykusu gelmiş

Şerbeti içiliyor (K.K.4, K.K.6).

Yastığı dizim olsa (K.K.4, K.K. 17, K.K.18).

2.3.2. Özlü Sözler

Birbirleri ile alakalı ritmik ve ses benzerliği taşıyan kelimelerin ardı sıra gelmesiyle oluşturulur. Kısa cümlelerden oluşan derin anlamlar ifade eden sözlerdir:

Anıza bastım kara bastım (Ekin biçildiği zaman kışın geldiğini anlatır) (K.K.1).

Harman yeri dişlemiş (Çokbilmiş birine denir) (K.K.3, K.K.6).

On dönüm bostan yan gel yat Osman (Mirasyediler ve hiçbir şey yapmayan insanlara denir) (K.K.1).

Serçeden korkan darı ekmez (Sonunu düşünerek yapmayı planladığı işten vazgeçmek) (K.K.8).

Tarlayı bitirah çerçiyi oturah batırırmiş (Çerçinin çok oturup iş yapmaması onun batmasına sebep olurken tarlanın içinde çıkan dikenlerin de ekine zarar vereceği anlamındadır) (K.K.2).

Yanmış harmandan öşür toplama (Başa gelen zararı kar görüp ondan fayda sağlamak anlamındadır. Harmanı yanan insanın elinde avcunda bir şey kalmamıştır o insandan gidip vergi almak hoş olmaz anlamındadır) (K.K.2).

Kavugayı ye suyu iç dert bağlasın, eti ye suyu iç yağ bağlasın (kavurganın yavan bir besin kaynağı olması sebebiyle fakirlerin yiyeceği ve onlara dert olacağı anlamında kullanımı ile etin zengin işi olması sebebiyle su içtikçe yağ bağlaması anlamında kullanılmıştır) (K.K.3).

2.3.3. Tarımda Kullanılan Yöresel Sözler

Burada da Direkli Sarıkaya Köyü halkının kendi anlayışları çerçevesinde tarımla ilgili oluşturduğu çeşitli ifadeler yer verilmiştir:

Ekinler karadoğu getirdi (Ekinin hastalığıdır, ekinin içinde siyah çürüklerin olması) (K.K.7).

Ekinin kellesi yere düşmeden yığına koy (Yığında buğday kendi kendini olgunlaştırmış) (K.K.1).

Ekinin tutumu iyi (Ekin tarlanın her yerinde bitmiş, seyrek alan yok) (K.K.1).

Ekin kesilmiş (Ekinin kötü olması) (K.K.1).

Ekinler tepesinden düğleniyor (Ekinlerin çok olmasından dolayı birbirlerine dayanmaları) (K.K.1).

Ekinin sapı kellesini taşıyor (Ekinin seyrek olması) (K.K.1, K.K.2, K.K.5, K.K.10).

Ekinler bir adam boyu olmuş (Ekinler güzel olunca denir) (K.K.1, K.K.2, K.K.3, K.K.4).

Ekinlerin bire on / bire yirmi vermesi (Bir başağı alıp ufalıyorlar ve içinden çıkan taneler çoksa tarla verimli, azsa tarla verimsiz demektir) (K.K.11).

SONUÇ

Tarım, geçmişten günümüze insanlığın varoluşundan beri hayatımızın her yerinde bulunan bir unsur olmuştur. Tarımla ilgili inanışlara baktığımız zaman geçmişten beri devamlılığını dönüşümler yaşayarak sağlamaktadır. Ekme-biçme işlemi sıradan bir olay gibi kabul edilmemiş o işe ve o işi yapana ayrıca bir değer verilmiştir. Elde edilen ürünlere de bir o kadar saygı duyulmuştur. Çünkü toprak bizde kutsal kabul edilmiş ondan elde edilen ürünler de bu kutsallığı taşımıştır. Toprak; anaya benzetmiş, ananın doğurganlığı ile toprak özdeşleştirilmiş tıpkı annenin kutsi bir varlık olması gibi toprakta öyle kabul edilmiştir.

Tarım; inanç, halk hekimliği, özel günler ve halk edebiyatına mahsus şekillerde karşımıza çok geniş bir yelpazede çıkmaktadır. Gerek ekim zamanlarında gerekse hasat zamanlarında ortaya çeşitli mahalli sözler, deyimler, atasözleri ve maniler çıkmaktadır. Elde edilen ürünlerle gündelik hayatın ihtiyaçları karşılanmış sadece karşılanmakla kalmamış onlara dinsel bir anlam yüklenerek hayatımızın her yerinde kullanılmıştır. İnsanların gündelik hayatına yansıyan bu unsurların Eski Şamanist unsurlar taşıması Yada Taşı, Kurban, Yumurta, Nazar ile bağlantılı olması ve Anadolu'da devam etmesi bunun bir göstergesidir.

Halk hekimliğinde arpa, buğday ve bulgur doğal yöntemlerle hastalıkları iyileştirmede önemli bir yere sahip olmuştur. İslamiyet'in etkisiyle bu ürünler dinsel-büyüsel anlamda bir bütün oluşturarak hastalıkları sağaltmada Anadolu'da kullanımları göze çarpmaktadır. Ayrıca çoğu özel günlerde de bu ürünler gene başrolde. Bizim için önemli olan düğünlerimizde gelinlerimizin başından arpa, buğday ve bulgurun saçılması, çocuklarımızın ilk diş dönemlerinde bulgurdan hedik yapılması ve Müslümanların mübarek kabul ettiği zamanlarda da sevap amaçlı bulgur yemeklerinin pişmesi ve konu komşuya dağıtılması gibi halen devam etmekte olan inanışlar vardır.

Bütün bunların yanında tarım, edebiyatımıza da yansımış onunla ilgili anlatımlar, özlü sözler, maniler, türküler oluşturulmuştur. Bu oluşturulan edebiyat mahsulleri her zaman olduğu gibi belli başlı yapılan törenlerde icra edilme ortamı bulmuş ve günümüze aktarılmıştır. Bu kültür ürünlerini Direkli Sarıkaya Köyü örneği etrafında şekillendirerek geçmişten günümüze oluşturulan tarımsal faaliyetleri inanç ve pratikler noktasında bir aktarıcı görevi üstlendiğini görüyoruz.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1965). "Türkiye'de Yağmur Duası-II". *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.XXII, S.3-4, s.221-250.
- Aşkun, V.C. (2006). *Sivas Folkloru*. Sivas: Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Ateş, F. (2019). "Mitolojiden Günümüze Yumurta ve Kırk Uçurma Geleneği". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 19, Sayfa: 14-27.
- Beğenç, C. (1974). *Anadolu Mitolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bekki, S. "Türk Mitolojisi'nde Kurban". *Akademik Araştırmalar*, Sayı: 3, Yıl: Kış 1996, Sayfa: 16-28.
- Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Çev. Eren Ercan. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Boratav, P.N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çıblak, N. "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 15, Yıl: 2004, Sayfa: 103-125.
- Duymaz, A. (2008). "Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı" *Bilig*, Sayı:45, Sayfa: 1-22.
- Dülef, E. (2011). *İran Seyahatnamesi: 10. Yüzyılda Kafkasya'dan Fars Körfezi'ne Yolculuk*. Çev. Serdar Gündoğdu. İstanbul: Kronik Yay.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Fazlan İ. (2011). *Seyahatname*. Çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Frazer J. G. (1992), *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökenleri*, II. C., Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Kaşgarlı, M. (1985). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi I*. Çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kaşgarlı, M. (1985). *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi II*. Çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalafat, Y. (2015). *Anadolu Halk Kültürü Monografisinden Mitolojik Şifreler –I*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Okuşluk Şenesen, R. (2011). “Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri”, *Folklor ve Edebiyat*, Cilt: 17, Sayı: 66, Yıl: 2011, Sayfa: 209-228.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Salihov, A. (2019). “Başkurtlarda Eski Türk Takvimi ve Nevruz Bayramının Kutlanması”. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 88, Sayfa: 189-203.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Yolcu, M. A. (2018). “Türk Halk Kültüründe Tarımsal Ürünlerin Bolluğunu Amaçlayan Ritüeller ve Büyüsel İşlemler”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. Cilt: 11, Sayı: 23, s. 90-95.
- Zaripova Çetin, Ç. “Kazan Tatarlarının Kültürel Kimliğinin Oluşumunda Sabantuy Bayramı”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi-Bildiriler*, 10-15.09.2007 Ankara, Sayfa: 869-878.

E-Kaynak

URL1: Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Türk Dil Kurumu. “Tarım” www.tdk.gov.tr, (ET: 15.03.2023).

Kaynak Kişi Listesi

Kaynak kişilerle ilgili bilgiler “adı, soyadı, meslek, öğrenim durumu, görüşme tarihi ve yeri” sıralaması göz önünde bulundurularak verilmiştir.

K.K.1: Hüseyin YILDIZ, memur emeklisi, ortaokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.2: Bülent YILDIZ, çiftçi, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.3: Nezahat YILDIZ, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.4: Ayşe YILDIZ, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.5: Hüseyin POLAT, çiftçi, lise, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.6: Sevdije POLAT, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.7: Durmuş POLAT, çiftçi, okuma-yazma yok, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.8: Safiye POLAT, ev hanımı, okuma-yazma yok, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.9: Zübeyde POLAT, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.10: Mustafa POLAT, çiftçi, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.11: Turan KAÇAN, çiftçi, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.12: Cemile YILDIRIM, ev hanımı, okuma-yazma yok, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.13: Leyla TİTİZ, ev hanımı, okuma-yazma yok, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.14: Sevim ARI, ev hanımı, okuma-yazma yok, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.15: Nurhan TİTİZ, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.16: Fatma POLAT, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.17: Döndü YILDIRIM, ev hanımı, ilkokul, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.

K.K.18: Fadime ŞAHİN, ev hanımı, okur-yazma yok, 2022, Direkli Sarıkaya Köyü.